

ƏDƏBİYYAT ÜZRƏ 1952-ci İLİN NOBEL MÜKAFATÇISI

FRANSUA MORIAK (1885-1970)

Dünya şöhrətli fransız yazıçısı, Fransa Akademiyasının üzvü, XX əsr katolik yazıçıları arasında önəmli yerlərdən birini tutan Fransua Moriak 1885-ci ildə Bordoda dünyaya gəlib. Atası meşə məmurları taciri idi. Moriak ailənin kiçiyi olub. 1892-ci ildə Koderanda ibtidai təhsil almağa başlayıb və bütün ömrü boyu dostluq etdiyi Andre Lakazla da orada rastlaşıb. Kollecdə ona yazıçı Andre Jidin bacanağı Marsel Druen dərslər deyib və gələcək nobelçini Pol Klodel, Artyür Bodler, Kollet və Andre Jidlə tanış edib. Kolleci bitirdikdən sonra Bordo Universitetinə daxil olub və 1905-ci ildə oramı magistr dərəcəsi ilə bitirib. Birinci Dünya müharibəsi illərində Qızıl xaça məxsus hospitaların birində sanitar işləyib. 1913-cü ildə Janna Lafonla evlənib. Onun "Zəncirlənmiş uşaq" (1914), "Patrisian əbasi" (1920), "Can və qan" (1921), "Alov seli" (1923), "Ögey ana" (1923), "Tereza Deskeyru" (1928), "Tələlər" (1929), "İlan kələfi" (1933), "Sır" (1933) və başqa romanları bir əsrə yaxındır ki, oxucular tərəfindən maraqla qarşılanır.

Fransua Moriak 1952-ci ildə Nobel mükafatına layiq görülüb. Mükafat yazıçıya "Romanlarında insan həyatını dramatik şəkildə, bədii sözün gücü ilə, ustalıqla təqdim etməsinə və insanın mənaivi aləmini peşaklıqla açma bilməsinə görə" verilib.

Böyük fransız yazıçısı 1970-ci ildə Parisdə vəfat edib.

ROMANDAN PARÇA

Fransua MORIAK

Fransa

I.

Vəkil qapını açdı. Məhkəmə zalının yarı qapısına açılan dəhlizdə dayanan Tereza Deskeyrunun canını soyuq бүürdü. o, dorundan köks ötürüb rütubətli payız havasını ciyörünə çəkdi. Dedi-qoduçuların bayırda gözəlay biləcəyindən ehtiyat edən qadın küçüyə çıxmağa cəsarət etmədi. Paltosunun yaxalığını qaldıran adam çinarın arkasından çaxanda o, atasını tanıdı. Vəkil uca soslə: "İşə dayandırdılar", - deyib, üzünü Terezaya tutdu.

-Çıxa bilərsiz, heç kəs yoxdur.

O, nom pillorlora aşağı düşdü. Meydançada həqiqətən heç kəs yox idi. Atası onu öpmədi, heç üzünə də baxmadı, vəkil Dyüronu sorgu-suala tutdu, o da sanki heç kəs dinləməsin deyər, alçaq soslə cavab verdi. Tereza söhbətin müəyyən məqamlarını eşidə bildi.

"İşdə cinayət tərkibi tapılmadı üçün" sabah həç yarısi rəsmi bildirir verəcəklər.

-Nəsa gözənilməz bir şey ola bilməz ki?"

-Yox, necə deyərlər, iş ovcumuzun içindədi.

-Kürəkəmin ifadəsindən sonra bunu gözəlmək olardı.

-Oları... olardı... Hər şey olur.

-Nəsa, mənə, dediklərdən belə çıxırdı ki, özünü bir dəmci da olsa...

-Bilirsiz, Larok, bu səpkili işlərdə zərərçəkmiş ifadəsi...

-Zərərçəkmiş olmayıb, - Terezanın sösi eşidirdi.

-Ehtiyatsızlıqdan zərərçəkmiş demək istəyirdin.

Həmsöhbətlər çiyinə atdığı örpöyü bürünüb soyuqdan bütəşən, solğun simalı, sfi-ti heç no ifadə etməyən qadına baxdılar. O, faytonun harada gözlədiyini xəbər aldı, atası diqqət çəkəməsin deyər, faytonunun şöhrət kanarında, Byüdo yolunun üstündə gözlədiyini bildirdi.

Xoşbəxtlikdən indiki havalarda da tez qaralır. Ora vilyət mərkəzinin sakit küçələrində də gedib çıxmaq olardı. Tereza ortada gedirdi, sağında və solunda addımlayan adamlar ona önəmliyyət vermədən yeno öz aralarında söhbət edirdilər, amma ortada getdiyi üçün Terezanın dilsözləri hər an onlara mane olurdu. Belə olanda, bir qədər longiyib sol olmdaki olcuyi sayınaraq getdikləri küçənin kənarına çökülmüş hasardə bitən məmirin qoparmasına başladı. Arabir velosipedə gedən fəhlərlərdən, ya da üçtəkərli arabə ilə yük aparən kəndlilərdən kimsə onu ötür keçir, belə, Tereza üstünə pəlicə sıçramasın deyər, divarə qışırırdı. Yaxşı ki, alqararlıq hava adamlarını onu tanımasına mane olardı. Təzə çörəyin ətri, dumanın nominin qoxusu ona

Tereza Deskeyru

tanış idi, gecələr bu balaca şöhrəti çökən otlarında Tereza, nəhayət, ruhuna dolan həyatın monasını tapırdı; o, gözlerini yumdu, mürğüdə olan torpağın və yaşıl otların nəfəsini hiss etdi, yeri ayaqlı, alçaqbov ədamın -üzünü çevirib bircə dəfə do özünə baxmayan kişinin -dediklərini eşitməməzliyə vurmağa çalışdı, əgər, bu anlarda yixilib yolun ortasında qalsaydı, no o kişi, no do vəkil Dyüro bunu hiss etməzdi. İndi onlar ucadan danışmağa çökünmirdilər.

-Conab Deskeyru çox gözəl ifadə verib. Amma bu, resept məsələni qarşıdır! Əslində, söhbət saxtəkarlıqdan gedir... Doktor Pedme do məhkəməyə şikayət yazıb...

-O, şikayətini geri götürüb.

-Amma hər halda... Çox yaxşı ifadə verib! Tanımadığı bir adam ona resept yazıb... Yorgunluqdan yox, daha çox uzun fəhlələr boyunca onu bezdiran bu söhbətlərdən qaçmaq üçün geri qalmağa çalışsın Tereza adınına yuvuşmağında davam edir, amma aradakı məsafə atasının sösiyə boğmağa yetmirdi.

-Dofərlərle onu başa salmağa çalışdım, dedim "ay hədboxt, başqa şey fikirləş..."

Doğrudan da atası onu dofərlərə yola götürməyə, fikrindən döndürməyə çalışmışdı. Həs nəyə görə kişi hələ do narahatdır? Onun ailə şöri adlandırıldığı təhlükə sonusunda, sənət seçkiləri zamanı o məsələni xatırlayan da olmalıyaq. Tereza belə fikirləşirdi,vo bu iki adamın çox-çox uzaqlara getməyini istəyirdi, amma onlar çilgin mübahisə zəminində yolun ortasındaqaya ayaq saxlayıb ol-qol öləcək danışmağa davam edirdilər.

-İnandırınm sizi, Larok, cəsarətli olmaq

lazımdır, hücumə keçin. "Yaym" qəzetinin bazar nömrəsində məqalə dərc etdirdin. İstə-söz sizə bu işdə kömək edərdim. Diqqət çəkən bir başlıq seçməklər olar, məsələn "lyrone şayiyolar"...

-Yox, dostum, yox! Yox! Cavab verməli no var axı? Məlum məsələdir ki, istintaqı baş-soyuq aparıblar, heç qrafoloqları da eksperti-zasiya cəlb etməyiblər. Mənə, bir çıxış yolu var: süməq və məsələni ört-basdır etməklər. Özüm do horokotə keçəcəyəm, olımdan gələnə edəcəyəm, amma ailənin şərsli namını bu işi ört-basdır etməklər lazımdır... ört-basdır etməklər...

Həmsöhbətlər horokotə başladılar üçün Tereza vəkilin cavabını eşidə bildirdi. Dərindən köks ötürüb gəceyin havasını ciyörünə çəkdi, sanki nəfəsi kostilirdi, qəfiləndənə torəfdən heç vaxt üzünü görmədiyini nənəsi Jyüli Bellədə xatırladı, onun siması Terezaya tamamilə yad görünürdü. Laroklarda, ya da Deskeyrugildə onun hər hansısa portretini, deqrotipini, fotosunu axtarmağa doymazdı. o qadın haqqında heç kəs heç no bilmirdi və bundan başqa qadın no vaxtə evi tərək edib getmişdi. Düşüncələri Terezaya diqqət etdirirdi ki, o da nənəsi kimi bir gün yoxa çıxar, çeyb ola bilər və no vaxtə qızı, körpə Meri do ailə albomundan onu dünyaya gətirən qadın simasını axtarsa, tapa bilər. Amma indi Meri yazıldığı yatrırdı vo gəce yarısi Arje-luza gələn Tereza onun otağına girəcək, qarənliq otaqda, qəzn yuxulu nəfəsini dinləyəcək, yatağa çökərək susuzluqdan yanan adam suya cümün kimi həyatına mane verən balaca varlığını yaqarlarından öpəcək.

Yol کنارındaki arxın yanında bir fayton,

bir də başı açılmış at vardı. fənlərin işığı faytonun böyür-başına düşürdü. Yolum hər iki torəfdə qarənliq meşə uzanırdı. Yol bo-yu uzanan yamaclarda şam ağacları boy-boya vermişdi, başları qarənliqda ariyib itən ağacların altı ilə gedən yol qarənliqda ariyib itirdi. Yuxarı boylandıanda şam şam budaqlarının arasından görünürdü. Faytoncu maraqlı Terezaya baxırdı. Nizan stansiyasından keçəcək sonuncu qatıra çatıb-çatınmayacağılarını xəbər aldı, adam onu sakitləşdirə do, tofəs-berdi.

-Bax, sizə iş də verməmiş, Harder. Amma bu, sonuncu dofəridir.

-Bundan sonra bura gəlməyə ehtiyac qalmayacaq.

Tereza üzünü yana çevirə do, faytoncu baxışlarını ondan çəkə do. Doğrudanm bütün ömrü boyu ona elə beləcə do baxacaqdı? -Nə deyirsiniz? Razi qaldın?

Axır ki, atası onun burada olduğunun fərqinə vardı. Tereza itti, simayıcı nəzərlərlə onun torpaq rənginə çalan üzünə baxdı, faytonun işıqları kişinin qallaşığıda sarımtillaşan bəkənbarclılarına düşür, yanaqlarını tellərindən ayırırdı. Tereza ona sakit cavab verdi:

-Çox sarsılmışam... Cökmişəm mən...

Sonra susdu. Bunu deməyin no önəmliyyəti var axı? Axı atası onu dinləyir, onun burada olduğuna diqqət yetirmirdi. Qızın sarsıntılarından ona no! Onu bir şey maraqlandırır - sənətə gedən yolun qarşısını açacaq, Terezaya bağlı yaranan qalmaqla gəzi müəyyən qədər kölgəyə çəkilən nüfuzu ("Bütün qadınlar hay-küçü, ya da idiot olurlar!"). Xoşbəxtlikdən Tereza daha Larok sovardı daşımır, artıq o, Deskeyrudur. Qızı məhkəmənin cəngindən qurtulduğu üçün atası rahat nəfəs ala bilər. Amma onun yarasını tozlaşmaya qadın olan rəqiblərə necə mane olmaq olar?

Fəlo günü sabah departament prefektinin yanına gedəcək. Yaxşı ki, "Land konservartisi" qəzetinin redaktoru azyaşlılarla bağlı qalma-qaldan sonra onun heç bir sözdəndən çıxırmı... Conab Larok Terezanın dərindən yadırdı.

-Cold ol, ayloş, gətmək lazımdır.

Bu zaman vəkil - bəlkə do məkrlə, ya da ümumiyyətlə, ayırla: kən Terezaya nəso də vaxtə xatirəno - bu aşxam conab Deskeyru ilə görüşüb-görüşməyəcəyini soruşdu. O: "Ol-botto. Örim məni gözəlyər..." dedi və bu vaxt məhkəmədən sonra ilk dəfə üroyında bir-nəçə saat da keçəcəyini, xostəlilkənd hələ do tam sağaldıyandan onun uzandıqı yataq otağına kəndərindən içəri ayaq basacağıni, uzun müddət həmin adamla yaxın münasibətdə olacağını xəyal etdi.

İstintaqın ilk günlərindən atasının şöhrət کنارındaki evinə köçmüşü do fəbli ki, o vaxtənd indiyə qədər bu məsafədə uzaq yol qət etməmişdi. Amma o zaman orno bir yola xəbər çatdırmaq barədə fikirləşirdi. Faytona münəzəddən əvvəl Dyüro orinin növbəti istintaqlarda suallara hansı cavabı verəcəyini ilə bağlı son nəsihətlərini dilə gətirdi. Bir vaxtə qədər Tereza xostə orni ilə baş-başa qalmağa heç bir çünliq, heç bir çeyri-ədiq gərmürdü, çünki o zaman söhbət yazılmaz çəkə do vəronlərdən gedirdi, indi isə məsələ nəyi deyib, nəyi gizlətməyə köklənmiş-

di. Müdafiə olunmaq məcburiyyəti onları yaxınlaşdırmışdı və bir tərəfdən də balaca Marinin varlığı aralarında olan bütün maneələri uçurub dağıtmışdı. Onlar səylə müstəntiq üçün sadə və inandırıcı əhvalatlar düşünmüşdülər və bu əhvalatlar məntiqi cəhətdən müstəntiqin ağına batırdı. İstintaq günlərində Tereza indi onu burada gözləyən faytona minir və hər dəfəsində gecə gozintilərinin tezliklə başa çatmasını diləyirdi, amma indi bu yolun əbədi olmağını arzulayırdı! Tereza o vaxt faytona minməyini yaxşı xatırlayırdı. Arjeluzaya getmək istəmirdi, yolda Bernar Deskeyruya verəcəyi məlumatlar yadına düşmüşdü; müstəntiqə bildirməyə ürək etməyən, axşamların birində arvadının tanımadığı bir adamın şəxsi həkiminin yazdığı dərmanı almaqdan ötrə ondan eczaçıya xahişə getmək istədiyini, özünün isə ona borclu olduğu üçün gözüne görünmək istəmədiyini xatırlamışdı... Amma vəkil Dyüro deyirdi ki, bu qədər uzağa getməyə ehtiyac yoxdur və guya ehtiyatsızlıq etdiyi üçün arvadını danladığını deməklə məsələ bitəcək...

Budur, dəhşətli məqamlar qol-budaq atdı və bu axşam Bernarla nə barədə danışacaq axı? Meşəyə sığınan, bu anlarda onun yolunu gözləyən ev aydın şəkildə xəyalında canlandı, kaşı döşəməli yataq otağını gördü, masa üstə olan qəzetlərin arasındakı lampa və dərman qabları... Həyatə keşik çəkən itlər hələ də hürür, onları yaxınlaşan ikitəkərli araba belə hürküdüb, az sonra onlar susur və ətrafı yenə dəhşətli sakitlik bürüyür, eynən Bernarın öyüməkdən əzab çəkdiyi gecələrdə olduğu kimi. Tereza ilk qarşılaşdıqlarında bir-birlərinə necə baxdıqlarını xatırlamağa çalışdı. Görəsən gecə necə keçəcək, sabah nə olacaq, bəs o biri gün, bəs sonra, həftələr, aylar... Artıq bu evdə Bernarla birlikdə yaşamış drama uyğun gələn mülahizələr fikirləşməyə ehtiyac qalmırdı. İndi onların qarşısında ancaq gerçəklər dayanır... Və Tereza dəhşətli həyəcan içində vəkilə tərəf çevrilib mırıldayır (əslində, dediklərini atasına çatdırmaq istəyir):

-Ümid edirəm ki, bir neçə gün evdə ərimlə qalacağam. Özünü yaxşı hiss etməyə başlayan kimi atamın yanına qayıdacağam.

-Nə danışsən? Yox, əzizim, yox, qətiyyən olmaz!

Faytonçu oturduğu yerdə qurdalandı, Larok isə üzürxahlıq edərək, səsini qaldırdı:

-Nə danışsən, aqlın çasıb? Belə vəziyyətdə adam ərini atar? Yox, indi ayrılmaq olmaz, ayrılı bilməzsiz. Eşidirsən? Öləne qədər...

-Düzdü, ata. Aqlımdan keçənlərə bax da. Demək, sən özün Arjeluzaya, bizim yanımıza gələcəksən?

-Niyyə? Mən həmişəki kimi hər cümlə axşamı - yarmarka günlərində sizi evimdə gözləyəcəyəm. Yenə əvvəllər olduğu kimi gəlin gedin.

Sadəcə, bu vaxta qədər mümkün qaydaları pozmaqla gözləyə biləcəklər təhlükələri görməməyi qərribə gəlirdi ona. Bu, ölümdü! Başa düşürsən? Bəlkə, ona güvənəcək? Axı Tereza ailəsinə xeyli xoşagəlməz anlar yaşatmışdı!..

-Ərinin bir sözünü iki cümləyəcəksən. Məncə, aydın başa sala bilirəm sən.

Cənab Larok qızını faytona itələdi.

Üzündə matəm ifadəsi olan vəkil əlini ona uzatdı.

-Sonu yaxşılıqla bitən hər şey yaxşıdır, - deyərək, işlərin adi qaydada gedəcəyi şəraitdə vəziyyətin onun xeyrinə işləməyəcəyini düşündü: elə olsaydı Laroklar və Deskeyru ailəsi müdafiə üçün Bordos məhkəmə dairəsindən vəkil Peyrekavi dəvət edəcəkdi... Bəli, bəli... hər şey yaxşı qurtarmışdı...

Rus dilindən tərcümə etdi:

Əyyub QIYAS

